eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

adaptation and resocialization]. Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. Vyp. 39. 74-85. [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII [Law of Ukraine "On Education" dated September 5, 2017 No. 2145-VIII.]. (Data zvernennia: 23.04.2026) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 [in Ukrainian].

3. Zasenko, V. V., & Prokhorenko, L. I. (2019). Inkliuzyvna osvita: vid teorii do praktyky [Inclusive education: from theory to practice]. Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia. № 3, 7–18. [in Ukrainian].

4. Kolupaieva, A. A. (2018). Inkliuzyvna osvita yak model sotsialnoho ustroiu [Inclusive education as a model of social organization]. Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia. № 2, 7–18. [in Ukrainian].

5. Kryvokon, N. I. (2020). Psykholohichna dopomoha vnutrishno peremishchenym osobam [Psychological assistance to internally displaced persons]. Aktualni problemy psykholohii. Tom 1. Vyp. 56. 45–52. [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkliuzyvnoho navchannia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.08.2011 № 872 (v redaktsii vid 09.08.2017) [. On approval of the Procedure for the organization of inclusive education in institutions of general secondary education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 15, 2011 No. 872] (Data zvernennia: 23.04.2026)). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-п [in Ukrainian].

7. Hassan, G. et al. (2015). Culture, Context and the Mental Health and Psychosocial Wellbeing of Syrians: A Review for Mental Health and Psychosocial Support Staff Working with Syrians Affected by Armed Conflict. Geneva: UNHCR. 52 p. [in English].

8. Rousseau, C., & Guzder J. (2008). School-Based Prevention Programs for Refugee Children. Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America. Vol. 17. № 3. P. 533-549. doi:10.1016/j.chc.2008.02.002 [in English].

Матеріал надійшов до редакції 10.04.2026

Прорецензовано 28.04.26

Схвалено до друку 14.05.2026

УДК: 159.9:376.1

Олена Хохліна,

доктор психологічних наук, професор,

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

провідний науковий співробітник лабораторії

консультативної психології та психотерапії

epkhokh@ukr.net,

ORCID ID:

https//orcid.org/0000-0002-2126-5011

Researcher ID: ABG-9567-2021

Scopus ID: https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219595229

Olena Khokhlina,

DSc. Of Psychological Sciences, Full Professor,

Leading researcher of the Laboratory

of Counseling Psychology and Psychotherapy

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України,

вул. Паньківська, 2, м. Київ, 01033, Україна

G.S. Kostiuk Institute of Psychology

of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine, Pankivska Street, 2, 01033, Ukraine

ПРОБЛЕМА СТИЛЬОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇХ СТАНОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ РОЗУМОВИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

THE PROBLEM OF STYLE FEATURES OF LIFE ACTIVITIES AND THEIR DEVELOPMENT IN CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Анотація. У статті висвітлюються результати теоретико-емпіричного дослідження актуальної для науки і практики психології проблеми стильових особливостей життєдіяльності людини. Розкривається її сутність та визначаються основні напрями дослідження в різних

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

галузях психології: 1) практичної психології, спрямованої на надання психологічної допомоги людині з опорою на стильові особливості активності як засобу нормалізації функціонального стану, послаблення чи позбавлення від проявів дезадаптованості тощо; 2) психології праці та професійної підготовки людини, а в разі виконання спільної професійної діяльності – соціальної психології; 3) психології розвитку людини, педагогічної психології, спеціальної психології та корекційної педагогіки. Доводиться особлива актуальність, але недостатня дослідженість проблеми в аспекті забезпечення повноти корекційного розвитку та підготовки до самостійної життя дітей з особливими освітніми потребами.

У статті наводяться результати експериментального вивчення та становлення індивідуального стилю діяльності (ІСД) у дітей з недостатніми інтелектуальними можливостями – дітей з ЗПР та власне з порушеннями інтелектуального розвитку (ПІР). Проведене дослідження показало, що ІСД є референтним показником розумового розвитку школярів: у процесі виконання завдань учні всіх досліджуваних категорій показують відносно стабільний для них рівень його сформованості. Водночас виявлено, що чим вищий рівень інтелектуального розвитку мають діти, тим більша відповідність їхнього індивідуального способу роботи еталонному, й тим менший діапазон та варіативність даних його прояву. Відмічається наявність зв’язку між сформованістю ІСД та ефективністю виконання школярами учбово-практичних завдань і сформованістю задіяних в цьому процесі розумових якостей.

Дослідженням доведено можливість формування у дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями скоригованого, відповідно до вимог діяльності та оптимального її виконання суб’єктом, індивідуального стилю в оптимальних межах. Передумовою його становлення є спеціальна організація трудового навчання, що забезпечує: 1. Формування в учня раціонального способу діяльності на основі засвоєння автоматизмів шляхом розв’язування завдань еталонним способом та завдань з жорстко регламентованими способами й послідовністю дій. 2. Поетапне формування ІСД: засвоєння учнем еталонного способу виконання завдання; набуття ним досвіду самостійно визначати спосіб роботи; усвідомлення переваг еталонного способу діяльності та самостійне визначення способу, максимально наближеного до еталонного. 3. Формування у дитини позитивного ставлення до діяльності.

Ключові слова: стильові особливості життєдіяльності, індивідуальний стиль діяльності, формування індивідуального стилю діяльності, діти з ООП, діти з обмеженими інтелектуальними можливостями, механізми компенсації, адаптації та корекції.

Abstract. This article presents the results of a theoretical and empirical study of the style features of life activitie, a topic of relevance to both the science and practice of psychology. It reveals its essence and identifies the main research directions in various fields of psychology: 1) practical

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

psychology, aimed at providing psychological assistance to individuals based on the stylistic characteristics of activity as a means of normalizing functional state, mitigating or eliminating manifestations of maladjustment, etc.; 2) psychology of work and vocational training, and in the case of joint professional activity—social psychology; 3) developmental psychology, educational psychology, special psychology, and corrective pedagogy. The study emphasizes the particular relevance of addressing this issue to ensure the comprehensiveness of corrective development and preparation for independent living for children with special educational needs.

This paper presents the results of an experimental study on the development of individual activity styles in children with intellectual disabilities, specifically those with mental retardation and intellectual developmental disorders. The study showed that individual style is an indicator of schoolchildren's intellectual development: when performing tasks, students in all studied categories demonstrate a relatively stable level of this style. At the same time, it was found that the higher the level of intellectual development in children, the greater the correspondence of their individual work style to the standard, and the smaller the range and variability of its manifestations. A correlation was noted between the formation of individual style and the effectiveness of students' performance of educational and practical tasks, as well as the development of mental qualities involved in this process.

Research has demonstrated that it is possible to help children with intellectual disabilities develop an individual style of activity that is adapted within optimal limits.A necessary condition for this development is a specialized program of vocational training that ensures: 1. The development of a rational work method in the student. 2. The development of an individual work style in stages: the student's mastery of a standard work method; gaining experience in independently determining a work method; understanding the advantages of the standard method; and independently determining a method that is as close as possible to the standard one. 3. The development of a positive attitude toward work in the child.

Key words: style features of life activitie, individual activity style, formation of individual activity style, children with special educational needs, children with intellectual disabilities, mechanisms of compensation, adaptation, and correction.

Актуальність дослідження. У процесі здобуття людиною суспільного досвіду відбувається не лише її загальний розвиток відповідно до складових психіки, а й індивідуальний, притаманний лише їй. Одним з найважливіших надбань людини в онтогенезі є поява у неї індивідуальної манери діяння –

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

стильових особливостей життєдіяльності. Така манера базується на використанні індивідуальних властивостей особи, є для неї «зручною». Становлення стильових особливостей життєдіяльності в процесі індивідуалізації забезпечує формування людини як суб'єкта активності та повноту її розвитку й особистісного зростання. Незважаючи на це, вказана проблема, як свідчить аналіз наукових джерел, сьогодні не знаходить належного місця у сучасних теоретичних і практичних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З метою з'ясування стану розробленості проблеми стильових особливостей життєдіяльності людини та розкриття її сутності, з метою визначення теоретичних засад дослідження здійснювалося вивчення праць низки вчених (Гончарук, 1985, 2001; Endler & Parker, 1990; Хохліна, 2000, 2013, 2021, 2023, 2025; Рибалка, 2003; Синьов, Матвєєва & Хохліна, 2008; Ляшко & Хохліна, 2013; Ляшко, 2016, 2019; Хохліна & Помиткіна, 2020; Пальчинська, 2020; Хохліна &Горбенко, 2022, 2025; Карамушка & Снігур, 2024; Хохліна, Дідух & Горбенко, 2024 та ін.). Результати проведеного аналізу та узагальнення представленої в них інформації свідчать про недостатнє використання можливостей врахування та розвитку зазначеного явища для розв'язання актуальних завдань теорії та практики психології. Потребує подальшого вивчення проблема стилів життєдіяльності й у спеціальній психології та корекційній педагогіці в аспекті забезпечення корекції розвитку та ефективної підготовки до життя дітей з особливими освітніми потребами.

Мета статті – висвітлення результатів теоретико-експериментального дослідження з вивчення та формування індивідуального стилю діяльності у дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями.

Методи дослідження. У дослідженні використовувалися теоретичні (аналіз, узагальнення та систематизація даних вивчення наукових джерел, аналіз шкільної документації) та емпіричні методи – спостереження, аналіз процесу та результатів діяльності, констатувальний та формувальний експеримент з використанням спеціально розробленої системи учбово-практичних завдань, виконання яких уможливлювало прояв учнем індивідуального способу

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

діяльності та оцінку її ефективності); процедури якісної та кількісної обробки емпіричних даних.

Результати дослідження. Індивідуальні особливості особи, які спричиняють виникнення стильових особливостей життєдіяльності (стилів), зумовлені як біологічними, так і соціальними чинниками онтогенезу; виокремлюються й такі індивідуальні особливості, що характеризують вже власне психічний розвиток. До загальних біологічних чинників відносять сформованість та особливості функціонування головного мозку, особливості нервової системи (щонайперше особливості нервових процесів збудження та гальмування), сформованість та особливості функціонування аналізаторів, стан здоров'я (Синьов, Матвєєва & Хохліна, 2008; Хохліна, 1923). Соціальними чинниками розглядаються належність людини до різноманітних неповторних соціальних утворень (сім'ї, общин, соціальних груп, націй, народів, держав, релігій тощо), її статус, соціальні ролі, авторитет, ранг (Рибалка; пос. по методології; стаття по інд. підх.). Індивідуальні особливості власне психічного розвитку стосуються різних його складових, а саме пізнавальних процесів (відчуття, сприймання, пам'яті, уявлення, мислення, мовлення, уяви); емоційно-вольової сфери (уваги, волі, емоцій); особистості та її складових (самосвідомості, спрямованості, здібностей, характеру, темпераменту) (Хохліна, 2021. 2023). До індивідуальних особливостей відносять і ті, що характеризують порушений (аномальний) розвиток, який відбувається за специфічними закономірностями та має специфічні характеристики, що є предметом вивчення спеціальної психології – психології осіб з порушеннями психофізичного розвитку, або осіб з особливими освітніми потребами.

Індивідуальні особливості людини проявляються в її життєдіяльності – формах активності, у яких психічне породжується, функціонує та формується (діяльності, спілкування, поведінки). Людина під час виконання різних форм активності починає вдаватися до використання певних стилів – стійких способів її здійснення, які є найбільш відповідними її психофізіологічному складу. Стиль життєдіяльності визначається як спосіб існування людини, який характеризується своєрідністю та сталістю; він охоплює всю систему буття

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

людини, його внутрішніх та зовнішніх проявів. Стильові особливості життєдіяльності людини, як стійкі способи її здійснення, формуються на етапі індивідуалізації суб'єкта в процесі особистісного зростання, здійснення та засвоєння активності; доводиться й можливість їх цілеспрямованого формування (Хохліна & Горбенко, 2022; Хохліна & Помиткіна, 2020).

Стилі життєдіяльності класифікуються щонайперше 1) за віднесеністю до основних форм активності – діяльності та спілкування, які мають свої специфічні ознаки, та 2) за переважаючою зумовленістю біологічними чи соціальними чинниками. У зв'язку з цим говорять про індивідуальний стиль діяльності (ІСД) та стиль спілкування (СС); поняття ж стилю поведінки є похідним від них, оскільки поведінка розглядається зовнішнім проявом діяльності та спілкування (Хохліна & Горбенко, 2022; Хохліна & Помиткіна, 2020).

Так, діяльність визначається як форма активності людини, що має суб'єкт-об'єктний характер; вона регулюється усвідомленою метою перетворення навколишньою дійсності. Спілкування ж має суб'єкт-суб'єктний характер; воно спрямовується на стосунки, взаємодію з іншою людиною чи людьми (Хохліна, 2021; Хохліна, Дідух & Горбенко, 2024).

Розглядаючи ж питання класифікації стилів залежно від міри їх детермінації біологічними чи соціальними чинниками, відмічається, що ІСД характеризується переважно біологічною, а стиль спілкування – соціальною зумовленістю. Так, ІСД визначається переважно природними, щонайперше темпераментальними особливостями людини, залежними від особливостей нервових процесів. Так, говорять найбільшою мірою про підготовчий та виконавчий ІСД. А стиль спілкування, що може стосуватися міжособистісного чи рольового (професійного) спілкування та розв'язання різноманітних завдань в процесі взаємодії суб'єктів, пов'язаний переважно з чинниками соціального гатунку, зокрема з особистісними властивостей різного рівня організації. Стилі спілкування вивчалися переважно у зв'язку з ціннісно-смисловою сферою та самоставленням особистості. Але низкою спеціально проведених досліджень під нашим керівництвом було виявлено наявність різного рівня кореляції певних стилів спілкування з усіма структурними компонентами особистості –

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

самосвідомістю, спрямованістю, здібностями, характером, темпераментом. Водночас виявлено, що чим більше психічна властивість у своєму становленні є соціально зумовленою (наприклад, спрямованість), тим більший діапазон можливих стилів спілкування вона визначає, і навпаки. У результаті дослідження було також встановлено, що виразної диференціації певних стилів спілкування відповідно до особливостей нервової системи суб'єкта не спостерігається, на відміну від чіткої диференціації зумовленості ІСД (підготовчого чи виконавчого) темпераментальними особливостями (Хохліна & Горбенко, 2022; Хохліна & Помиткіна, 2020).

Для подальшого розгортання логіки розгляду проблеми варто окреслити основні напрями психолого-педагогічних досліджень стильових особливостей життєдіяльності людини.

Сьогодні проблема стильових особливостей життєдіяльності людини набуває особливої актуальності та особливого звучання у психолого-педагогічній науці та практиці у зв'язку з воєнними діями та соціально-економічною напруженістю в Україні. Це аспект практичної психології – надання населенню психологічної допомоги в плані виходу зі стресової ситуації та повернення до нормального функціонування. В цьому контексті розглядаються стильові особливості життєдіяльності (конструктивні копінг-стратегії, стратегії подолання тощо) людини як ресурс посилення її адаптаційних можливостей, послаблення/позбавлення симптомів дезадаптованості, невротичних проявів тощо, використовуючи напрацювання у кризовій та екстремальній психології.

Найбільшою мірою проблема стильових особливостей життєдіяльності досліджувалась в галузі психології праці і професійної підготовки людини, зокрема її профпридатності, професійного становлення, пристосування темпераменту до діяльності, підвищення її ефективності, можливостей, механізмів й умов формування. Цей напрям досліджень стосується переважно вивчення індивідуального стилю діяльності суб'єкта. Водночас на сьогодні виявляється увага й до вивчення стилю спілкування працівників, коли йдеться про спільну професійну діяльність, в основу якої виразна необхідність

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

контактувати, взаємодіяти, налагоджувати контакти між учасниками й доходити взаєморозуміння, що вже передбачає залучення знань з соціальної психології.

Пов'язаним з цим напрямом, але відносно самостійним, є дослідження проблеми стильових особливостей життєдіяльності особи в плані психології розвитку та педагогічної психології – забезпечення повноти розвивальних впливів та підвищення ефективності навчально-виховного процесу у закладах освіти. Особливе значення має вивчення цієї проблематики для забезпечення корекційного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, включаючи й дітей з обмеженими розумовими можливостями, пріоритетною метою освіти яких є виправлення вад розумового розвитку, трудова підготовка до самостійного життя та інтеграція в суспільні відносини. Зазначимо, що в них увага зосереджується на вивченні індивідуального стилю діяльності, а саме учбово-практичної як провідної для засвоєння досвіду та розвитку в умовах спеціального чи інклюзивного закладу. Наголошується, що становлення ІСД у таких дітей базується як на механізмах адаптації, компенсації, так і корекції, що є необхідною умовою досягнення власне педагогічних та розвивальних ефектів у підготовці дитини до життя. Однак, незважаючи на важливість цього напряму, в спеціальній психології та корекційній педагогіці виявлено лише незначну кількість проведених досліджень з вивчення та формування стильових особливостей життєдіяльності у дітей з особливими освітніми потребами (Хохліна, 2000; Ляшко & Хохліна, 2013; Ляшко, 2016; 2019). Саме тому вважаємо за необхідне звернути увагу на висвітлення основних результатах проведеного нами дослідження.

Тож представимо основні результати проведеного нами дослідження з вивчення та формування ІСД у дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями (з порушеннями інтелектуального розвитку (ПІР) та із затримкою психічного розвитку (ЗПР)). Воно здійснювалось у контексті корекційного розумового розвитку учнів в процесі трудового навчання в освітньому закладі на основі їх становлення як суб'єктів діяльності, здатних до свідомого й якнайкращого виконання діяльності з урахуванням власних індивідуально-типологічних особливостей. Від розв'язання питання формування ІСД у дитини

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

залежить розуміння, наскільки в корекційній роботі можна покладатися на її природні компенсаторні механізми, завдяки яким вона пристосовується до умов діяльності та життя відповідно до своїх індивідуальних властивостей; «підтримувати» ІСД дитини чи переборювати, враховуючи характер його впливу на ефективність діяльності й розвитку; що в індивідуальному стилі є «позитивом», а що «негативом» та ін. (Хохліна, 2000).

У дослідженні ми виходили з того, що ІСД – це система характерних ознак діяльності людини, зумовлених особливостями її особистості і передусім індивідуально-типологічними (найбільшою мірою ІСД пов’язується з темпераментом, тими особливостями нервових процесів, які його визначають). У більш вузькому розумінні ІСД – це система способів діяльності, до якої вдається людина для врівноважування своєї типологічно зумовленої індивідуальності з предметними, зовнішніми умовами діяльності з метою найкращого її виконання, і яка стійко характеризує її в типових умовах. В основі ІСД лежить індивідуальний спосіб діяльності, який виявляється на основі порівняння з еталонним – нормативно схваленим, тобто узагальненим і закріпленим у розрахованих на абстрактного суб’єкта інструкціях та на середні умови. Нормативно схвалений спосіб діяльності є суспільною категорією, в ньому узагальнено досвід і здібності попередніх поколінь (Хохліна, 2000, 2013; Хохліна & Горбенко, 2022, 2025; Хохліна, Дідух & Горбенко, 2024 та ін.).

Для розуміння сутності ІСД ми враховували наявні в наукових джерелах дані, що у творчій розумовій діяльності він проявляється не лише у прийомах і способах роботи, а й у продуктах творчості, тоді як у виробничій праці він може проявлятися лише в способах і прийомах роботи, оскільки вимоги до продукту в ній жорстко регламентовано. Говорячи про прийоми і способи роботи, мають на увазі як орієнтувальну (підготовчу), так і виконавчу складові діяльності. Передусім в орієнтувальних та виконавчих діях, їх переважанні, виявляється індивідуальний стиль; відповідно, виокремлюється підготовчий та виконавчий вид ІСД (Хохліна, 2000; Ляшко & Хохліна, 2013; Ляшко, 2016, 2019).

У джерелах наводяться також дані, що особи з рухливою та лабільною нервовою системою мають підвищені швидкісні можливості виконувати

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

різноманітні дії, а особи з інертною нервовою системою мають сприятливі можливості для виконання повільних та одноманітних дій. У людей з інертною та слабкою нервовою системою спостерігається розгорнута орієнтувальна діяльність. Одні мають сприятливі індивідуальні можливості для досягнення високої продуктивності праці, інші – для досягнення її якості. Але за умови спеціального педагогічного впливу і ті, й інші досягають високих результатів за обома показниками ефективності діяльності (Хохліна, 2000). У зв'язку з цим важливо відмітити дані дослідження, які показують, що на ефективність діяльності дитини впливає не вид ІСД (підготовчий чи виконавчий), а ступінь його сформованості (Ляшко & Хохліна, 2013; Ляшко, 2016, 2019 та ін.).

Типологічні особливості людини впливають також на вибір та організацію умов діяльності. Так, особи з рухливою і лабільною нервовою системою схильні варіювати, урізноманітнювати роботу. Люди з інертною нервовою системою охоче виконують завдання, що вимагають одноманітних, багаторазових дій. Щодо організації робочого місця: інертні схильні завчасно розкласти інструменти в певному і звичному порядку, запастися матеріалом тощо, а рухливим це не є властиво. Так само інертні ретельно вивчають документацію, здійснюють підготовку верстату. У рухливих ці етапи характеризуються більшою згорнутістю. Ретельно та пунктуально дотримуватися вимог до праці більше схильні інертні; а особи з рухливою та сильною нервовою системою у цьому плані допускають більше порушень (Хохліна, 2000).

У дослідженнях зазначаються відмінності ІСД учнів із сильною та слабкою нервовою системою під час перевірки власної письмової роботи (твору, диктанту та ін.) Учні зі слабкою нервовою системою мають більше сумнівів щодо якості виконаного завдання. Вони декілька разів і досить тривало виправляють написане. Вони мають відмінність і в стилі викладу матеріалу. У тому разі, коли матеріал добре усвідомлений та засвоєний, учні слабкого типу частіше використовують складні синтаксичні конструкції, а учні сильного типу – прості. У разі недостатнього засвоєння матеріалу типологічні відмінності в стилі викладу виявити неможливо, бо вони «перекриваються» відмінностями в рівні загальної підготовленості. Особлива залежність ефективності діяльності в

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

цілому від типологічних особливостей нервової системи виявляється в ситуації напруження (виникнення неполадок у роботі, контрольна робота тощо). Так, в осіб із сильною та рухливою нервовою системою діяльність поліпшується, а в осіб із слабкою й інертною нервовою системою – погіршується. Важливо також зазначити, що індикатором відповідності індивідуальних особливостей людини діяльності, які визначають ІСД, розглядаються позитивні чи негативні емоції суб'єкта.

Досліджуючи проблему ІСД, ми враховували, що загалом учні з ПІР та ЗПР – складна та неоднорідна за особливостями психофізичного розвитку категорія дітей. Необхідність враховувати їхні індивідуальні особливості покладено в основу принципів індивідуального та диференційованого підходів. Тобто у процесі навчально-виховного та корекційно-розвивального впливу увага акцентується на особливостях дитини, відповідно до яких здійснюється педагогічна робота. Коли ж йдеться про формування ІСД, то розв'язується певною мірою протилежне завдання – подолати ті крайні, притому негативні, способи діяльності та її прояви, які заважають дитині реалізувати існуючі в неї можливості та досягти відносно високих показників її ефективності – і продуктивності, і якості. Йдеться про необхідність скоригувати, тобто обмежити чи підтягнути ці особливості до допустимого діапазону прояву. І тут важлива роль відводиться не лише механізмам адаптації, компенсації, а й корекції, спрямованої на розвиток позитивних для ефективного засвоєння та виконання діяльності можливостей дитини. Отже, найбільшого значення для забезпечення продуктивної та якісної діяльності, а відтак і розвитку учня, набуває становлення в нього скоригованого відповідно до вимог діяльності та оптимального її виконання суб'єктом індивідуального стилю (Хохліна, 2000).

Експериментальне дослідження з вивчення ІСД дітей з обмеженими розумовими можливостями проводилося в процесі виконання ними системи спеціально розроблених на матеріалі трудового навчання учбово-практичних завдань. Складовою кожного з них була технологічна задача, тобто задача на визначення раціонального способу діяльності. Система завдань вимагала від учнів в процесі їх виконання визначити й застосовувати індивідуальний спосіб

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

діяльності. В методиці подавалися завдання з поступовим ускладненням умов, аналогічних за способом їх розв'язання, а також завдання, умови якого вимагали переосмислити встановлену в результаті виконання попередніх завдань закономірність і визначати новий спосіб роботи. Методику дослідження було побудовано за принципом формувального експерименту.

У процесі порівняльного експериментального дослідження, яке проводилося в індивідуальній формі, вивчався індивідуальний спосіб (як основа стилю) діяльності у зв'язку з ефективністю праці у нормально розвинених учнів (НР), з порушеннями інтелектуального розвитку (ПІР) та учнів із затримкою психічного розвитку (ЗПР) молодшого підліткового віку. Індивідуальний спосіб діяльності, як одиниця та основа становлення ІСД, оцінювався в результаті порівняння індивідуального способу виконання завдання з еталонним за формулою коефіцієнтів кореляції рангів Спірмена. Залежно від віднесеності до певного інтервалу даних коефіцієнтові присвоювалась певна кількість балів за шкалою оцінок (від 10 до 80). Одержана оцінка показувала ступінь відповідності індивідуального способу виконання завдання еталонному. Чим вищою є оцінка, тим більше використаний учнем спосіб роботи збігається з еталонним, тобто нормативно схваленим і найбільш раціональним з огляду на психофізичні та часові витрати суб'єкта діяльності. В дослідженні вивчався індивідуальний спосіб власне практичного виконання завдання як певної послідовності трудових операцій (дій), спрямованих на виготовлення продукту праці. Він, своєю чергою, розглядався як прояв практичної реалізації загальнотрудового вміння визначати раціональний спосіб діяльності на етапі планування діяльності (Хохліна, 2000).

За даними дослідження, індивідуальний спосіб діяльності виявився референтним показником рівня розвитку дитини, тобто в процесі виконання завдань учні всіх досліджуваних категорій показують відносно стабільний для них рівень його сформованості. Водночас результати свідчать про таку залежність: чим вищий рівень інтелектуального розвитку мають учні, тим більша відповідність їхнього індивідуального способу роботи еталонному й тим менший діапазон та варіативність даних за цим показником. Встановлено також наявність зв'язку (хоч і різного рівня для дітей різних категорій категорії) між

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

сформованістю ІСД та ефективністю виконання ними учбово-практичних завдань та сформованістю задіяних при цьому розумових якостей.

Так виявлено, що НР діти у разі самостійного виконання завдання найменше відходять від еталонного способу, який є оптимальною технологічною послідовністю здійснення трудової діяльності з метою найефективнішого виконання поставленого завдання. Найбільше розходження між індивідуальним способом діяльності й еталонним виявлено у дітей з ПІР.

Результати експерименту дали змогу виявити рівні сформованості у досліджуваних індивідуального способу діяльності, що є певними етапами його становлення: 1) первинне дотримання еталонного способу виконання завдання під керівництвом педагога; 2) відходження від еталонного способу виконання завдання як результат самостійного пошуку технологічної послідовності трудових операцій, щоб набути особистого досвіду; 3) вторинна, самостійна орієнтація на еталонний спосіб виконання завдання в результаті узагальнення засвоєного суспільно виробленого та набутого особистого досвіду.

Дані експерименту показують, що у НР учнів початок виконання системи завдань характеризується здебільшого другим рівнем сформованості індивідуального способу діяльності, тобто вони одразу ж самостійно визначають технологічну послідовність трудових операцій. Така діяльність не завжди є ефективною, оскільки самостійне виконання завдання може супроводитися низкою недоцільних спроб, помилок, неекономними витратами сил та часу, тобто проявом «псевдостилю». Але НР учні в результаті самостійного пошуку способу виконання завдання здатні визначити й раціональну технологічну послідовність операцій. Продовження ними роботи в межах однієї системи завдань приводить до переходу на третій рівень сформованості індивідуального способу діяльності, коли учні вже самостійно орієнтуються на еталонний спосіб виготовлення виробу.

Учні із ЗПР та ПІР починають виконувати завдання здебільшого на першому рівні. Оскільки діти з порушеннями інтелекту виявляються неспроможними самостійно розпочати виконання поставленого перед ними завдання, вони вдаються до запропонованої їм допомоги. Як наслідок – вони

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

відразу орієнтуються на еталонний спосіб діяльності. Варто зазначити, що діти із ЗПР, які мають високу чутливість до запропонованої їм допомоги, завдяки якій відбувається контроль і відсіювання нераціональних варіантів здійснення праці, поступово виявляють другий, а потім і третій рівень сформованості індивідуального способу діяльності. Учні з ПІР протягом виконання однієї системи завдань не переходять з першого рівня навіть на другий (Хохліна, 2000).

Експеримент також показав, що НР школярі у процесі опанування трудової діяльності в умовах експерименту при відносно позитивних, але дещо нижчих, ніж у дітей з ЗПР, вихідних даних, зберігають певну стабільність у виборі способів розв'язання нових завдань, хоч поступово їх «підтягують» до значно скороченого діапазону найвищих оцінок. Проте виконання кожного наступного аналогічного завдання неоднозначно поліпшує оцінки всіх школярів даної категорії: більшість з них у виборі способу діяльності починає наближатися до еталонного; деякі в результаті самостійного пошуку способу діяльності визначають ще більш нераціональну послідовність операцій порівняно з використаною в попередньому завданні. Учні із ЗПР істотно поліпшують свої результати діяльності щодо цього показника, але вони в них мають значно ширший, ніж у НР, діапазон і залишаються достатньо варіативними: серед них більшість учнів (близько 70%) мають високі й дуже високі оцінки, тоді як близько 15% за своїми даними мають найнижчі оцінки, які наближають їх до групи з ПІР. Дані дітей з ПІР зазнають змін найменшою мірою, і від завдання до завдання зберігають найбільший діапазон оцінок (Хохліна, 2000).

Виходячи з сутності ІСД та отриманих результатів дослідження, його формування в учнів з обмеженими інтелектуальними можливостями вбачається у становленні в них скоригованого, відповідно до вимог діяльності та оптимального її виконання суб'єктом, індивідуального стилю в оптимальних межах. Водночас опору важливо робити не так на компенсаторні механізми, які забезпечують адаптаційні процеси дитини з особливостями розвитку до умов діяльності, як на корекції, відсіюванні псевдостилю (способу діяння, який хоч і відповідає особливостям психофізичного розвитку дитини, але негативно впливає на показники ефективності діяльності), на розвиток позитивних для

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

засвоєння та виконання діяльності можливостей. Завдяки коригуванню в одних випадках особливості виконання трудових дій обмежуються, а в інших – «підтягуються» до певного рівня. І це не означає, що всі діти з індивідуальними особливостями психофізичного розвитку мають користуватися однаковими прийомами діяльності. Йдеться, як уже зазначалось, про усунення крайнощів та формування таких способів виконання трудових дій, які перебувають в оптимально допустимих межах. Саме ці межі повинні давати можливість проявлятися позитивним для виконання діяльності властивостям і забезпечувати здобуття необхідних результатів як за продуктивністю, так і за якістю.

Загалом дослідження показало можливість сформувати у дітей з затримкою психічного розвитку та з порушеннями інтелекту скоригований в оптимальних межах індивідуальний стиль діяльності за умови спеціально організованого трудового навчання на основі використання системи учбово-практичних завдань, у процесі виконання яких дитина могла б виявити свою «манеру» діяння. Спеціального впливу потребують як учні з ЗПР, так і з ІПР, але останні – більш інтенсивної корекційно-розвивальної роботи – збільшення кількості серій системи завдань, вправ, етапів, часу тощо, особливо щодо засвоєння еталонного способу виконання завдань.

У результаті проведеного дослідження було визначено загальні психологічні передумови становлення та корекції ІСД в процесі трудового навчання дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями, до яких можна віднести такі: 1. Формування в учня раціонального способу діяльності відповідно до об’єктивних і суб’єктивних умов її виконання; формування автоматизмів, які заважають негативним проявам психофізичних властивостей та відповідають вимогам діяльності шляхом розв’язування завдань еталонним способом; розв’язування завдань з жорстко регламентованими способами й послідовністю дій. 2. Поетапне формування ІСД: 1) засвоєння учнем еталонного способу виконання завдання; 2) набуття ним досвіду самостійно визначати спосіб роботи; 3) усвідомлення переваг еталонного способу діяльності у плані часових витрат та психофізичних зусиль, якості результатів діяльності, та самостійне визначення способу, максимально наближеного до еталонного. 3. Наявність у дитини

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

позитивного ставлення до діяльності на основі результативності діяльності, нейтралізації навіюваних оцінок її можливостей, формування впевненості у своїх можливостях, демонстрації переваг і недоліків у роботі, створення сприятливого емоційного фону при критичному аналізі результатів та процесу діяльності, перебудови типологічно зумовлених установок (Хохліна, 2000; Хохліна, Дідух & Горбенко, 2024).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Важливим засобом підвищення ефективності та нормалізації функціонування людини, посилення її адаптаційних процесів та забезпечення повноти розвитку є становлення у неї стильових особливостей життєдіяльності. Важливе значення дослідження цієї проблеми має для вирішення спеціального завдання спеціальної освіти дітей з особливими освітніми потребами – їхнього корекційного розвитку. Доведено можливість формування у дітей з обмеженими розумовими можливостями скоригованого в оптимальних межах індивідуального стилю діяльності за умови спеціально організованого трудового навчання на основі використання учбово-практичних завдань, у процесі виконання яких дитина могла б виявляти свою «манеру» діяння з урахуванням своїх індивідуально-типологічних особливостей. Сформованість ІСД у таких дітей забезпечує ефективність свідомого виконання та засвоєння діяльності, що є найважливішою основою здійснення корекції та загального розвитку дитини.

Отримані результати проведеного теоретико-емпіричного дослідження, завдяки достатньому рівню їх узагальненості, можуть використовуватися під час започаткування та проведення спеціальних досліджень з вивчення та розробки корекційних технологій формування ІСД з метою досягнення повноти підготовки учнів до життя, використовуючи можливості навчання різних шкільних предметів, процесу виховання і власне корекційного розвитку як дітей зазначеної категорії, так і дітей з особливими освітніми потребами інших категорій, що здобувають освіту в умовах спеціальних та інклюзивних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарук, П. А. (1985). *Психологія навчання* : монографія. Київ : Вища школа.

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

2. Endler, N. S., & Parker, J. D. A. (1990). Multidimensional assessment of coping: a critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology,* 58(5), 844-854.

3. Гончарук, П. А. (2001). Індивідуальний стиль діяльності та професійна придатність. Ю. Трофімов (Ред). *Психологія*: підручн. (с. 437-442). Київ : Либідь.

4. Хохліна, О. П. (2000). *Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку : монографія.* Київ: Педагогічна думка.

5. Рибалка, В. В. (2003). *Методологічні питання наукової психології* : навч.-метод. посіб. Київ: Ніка-Центр.

6. Синьов, В. М., Матвєєва, М. П., & Хохліна, О. П. (2008). *Психологія розумово відсталої дитини* : підручник. Київ: Знання.

7. Хохліна, О. П. (2013). Становлення індивідуального стилю цілеспрямованої активності як умова успішного функціонування суб'єкта в екстремальних ситуаціях. *Проблеми екстремальної та кризової психології,* 2(14), 391-399.

8. Ляшко, В. В., & Хохліна, О. П. (2013). Індивідуальний стиль діяльності: особливості прояву та передумови становлення у школярів з інтелектуальними вадами. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*, 3, 38–44.

9. Ляшко, В. В. (2016). Індивідуальний стиль діяльності в контексті компенсаторних можливостей розумово відсталих дітей. *Актуальні питання корекційної освіти* (педагогічні науки, 1(7), 196-205.

10. Ляшко, В. В. (2019). До проблеми врахування індивідуальних стильових особливостей дітей з порушеннями психофізичного розвитку у навчальному процесі спеціальних освітніх закладів. *Актуальні питання корекційної освіти* (педагогічні науки), 13, 134–144. https://doi.org/10.32626/2413-2578.2019-13.134-144

11. Пальчинська, М. В. (2020). *Психологія* : навч. посіб. для підготовки до семінарських занять. Одеса: Сімекс-прінт.

12. Хохліна, О.П., & Помиткіна Л.В. (2020). Стильові особливості спілкування студентів та їх психологічна зумовленість. С.М. Ягодзінський, & А.М. Кокарєва (Ред.) *Соціальні комунікації в інноваційному освітньому просторі: теоретичні та прикладні аспекти:* Колективна монографія. (с. 63-77). Київ : Талком. DOI: 10.18372/43138 (http://doi.org/10.18372/43138)

13. Хохліна, О. П. (2021). Теоретико-методологічні проблеми психології : навч. пос. Київ: Симоненко О.І.

14. Хохліна, О. П., & Горбенко, С. Л. (2022). Стильові особливості життєдіяльності людини: теоретичний аспект проблеми. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»,*

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

Серія «Психологія», Серія «Медицина»), 4(9), 468-478. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-468-478

15. Хохліна, О. П. (2023). Індивідуальний підхід у психології: теоретичний аспект проблеми. *Перспективи та інновації науки* (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»), 12(30), 802-814. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-802-814

16. Хохліна, О. П., & Горбенко, С. Л. (2025). Ефективність адаптаційних процесів у зв´язку зі стильовими особливостями життєдіяльності особистості. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія*, 7. https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-7-10-04

17. Карамушка, Л. М., & Снігур, Ю. С. (2024). *Психологія вибору копінг-стратегії керівниками освітніх організацій* : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України.

18. Хохліна, О. П., Дідух, М. М, & Горбенко, С. Л. (2024). *Загальна психологія*: навч. посіб. Київ: НАУ.

19. Хохліна, О. П. (2025). Психотехнологія розвитку життєстійкості вимушено переміщених осіб засобами роботи зі смислом життя. Я.М. Омельченко (Ред.). *Психотехнології допомоги вимушено переміщеним особаму подоланні психотравмівного впливу воєнного та поствоєнного часу*: метод. посіб. (с. 19-59; 287). Київ: Видавничий Дім «Слово». https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747689/

REFERENCES

1.Honcharuk, P. A. (1985). *Psykholohiia navchannia [The Psychology of Learning]* : monohrafiia. Kyiv : Vyshcha shkola. [in Ukrainian].

2. Endler, N. S., & Parker, J. D. A. (1990). Multidimensional assessment of coping: a critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology,* 58(5), 844-854. [in English]

3. Honcharuk, P. A. (2001). Indyvidualnyi styl diialnosti ta profesiina prydatnist [Individual activity style and professional aptitude]. Yu. Trofimov (Red). *Psykholohiia* : pidruchn. (s. 437- 442). Kyiv : Lybid. [in Ukrainian].

4. Khokhlina, O. P. (2000). *Psykholoho-pedahohichni osnovy korektsiinoi spriamovanosti trudovoho navchannia uchniv z vadamy rozumovoho rozvytku [Psychological and pedagogical bases of corrective orientation of labor training of students with mental disabilities]*: monohrafiia. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].

5. Rybalka, V. V. (2003). *Metodolohichni pytannia naukovoi psykholohii [Methodological Issues in Scientific Psychology]*: navch.-metod. posib. Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian].

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

6. Synov, V. M., Matvieieva, M. P., & Khokhlina, O. P. (2008). *Psykholohiia rozumovo vidstaloi dytyny [Psychology of a mentally retarded child]*: pidruchnyk. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian].

7. Khokhlina, O. P. (2013). Stanovlennia indyvidualnoho styliu tsilespriamovanoi aktyvnosti yak umova uspishnoho funktsionuvannia subiekta v ekstremalnykh sytuatsiiakh [Formation of individual style of purposeful activity as a condition of successful functioning of the subject in extreme situations]. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii*, 2(14), 391-399. [in Ukrainian].

8. Liashko, V. V., & Khokhlina, O. P. (2013). Indyvidualnyi styl diialnosti: osoblyvosti proiavu ta peredumovy stanovlennia u shkoliariv z intelektualnymy vadamy [Individual style of activity: features of manifestation and preconditions of formation at schoolboys with intellectual disabilities]. *Defektolohiia. Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 3, 38–44. [in Ukrainian].

9. Liashko, V. V. (2016). Indyvidualnyi styl diialnosti v konteksti kompensatornykh mozhlyvostei rozumovo vidstalykh ditei [Individual style of activity in the context of compensatory strategies for children with intellectual disabilities]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky*), 1(7), 196-205. [in Ukrainian].

10. Liashko, V. V. (2019). Do problemy vrakhuvannia indyvidualnykh stylovykh osoblyvostei ditei z porushenniamy psykhofizychnoho rozvytku u navchalnomu protsesi spetsialnykh osvitnikh zakladiv [On the issue of taking into account the individual stylistic characteristics of children with psychophysical developmental disorders in the educational process at special education institutions]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity* (pedahohichni nauky), 13, 134–144. https://doi.org/10.32626/2413-2578.2019-13.134-144 [in Ukrainian].

11. Palchynska, M. V. (2020). *Psykholohiia [Psychology]*: navch. posib. dlia pidhotovky do seminarskykh zaniat. Odesa: Simeks-print. [in Ukrainian].

12. Khokhlina, O.P., & Pomytkina L.V. (2020). Stylovi osoblyvosti spilkuvannia studentiv ta yikh psykholohichna zumovlenist [Style features of student communication and their psychological determinants]. S.M. Yahodzinskyi, & A.M. Kokarieva (Red.) *Sotsialni komunikatsii v innovatsiinomu osvitnomu prostori: teoretychni ta prykladni aspekty* : Kolektyvna monohrafiia. (s. 63-77). Kyiv : Talkom. DOI: 10.18372/43138 (http://doi.org/10.18372/43138) [in Ukrainian].

13. Khokhlina, O. P. (2021). *Teoretyko-metodolohichni problemy psykholohii [Theoretical and methodological problems of psychology]*: navch. pos. Kyiv: Symonenko O.I. [in Ukrainian].

14. Khokhlina, O. P., & Horbenko, S. L. (2022). Stylovi osoblyvosti zhyttiediialnosti liudyny: teoretychnyi aspekt problemy [Style features of human life: theoretical aspect of the problem]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky* (Seriia «Pedahohika», Seriia «Psykholohiia», Seriia «Medytsyna»), 4(9), 468-478. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-468-478 [in Ukrainian].

15. Khokhlina, O. P. (2023). Indyvidualnyi pidkhid u psykholohii: teoretychnyi aspekt problemy [Individual approach in psychology: theoretical aspect of the problem]. *Perspektyvy ta*

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.349; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-02

innovatsii nauky (Seriia «Pedahohika», Seriia «Psykholohiia», Seriia «Medytsyna»), 12(30), 802-814. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-802-814 [in Ukrainian].

16. Khokhlina, O. P., & Horbenko, S. L. (2025). Efektyvnist adaptatsiinykh protsesiv u zv´iazku zi stylovymy osoblyvostiamy zhyttiediialnosti osobystosti [The effectiveness of adaptation processes in connection with the style features of the personality life activities]. *Problemy suchasnykh transformatsii*. Seriia: pedahohika ta psykholohiia, 7. https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-7-10-04 [in Ukrainian].

17. Karamushka, L. M., & Snihur, Yu. S. (2024*). Psykholohiia vyboru kopinh-stratehii kerivnykamy osvitnikh* orhanizatsii [The psychology of coping strategy selection by leaders of educational organizations] : monohrafiia. Kyiv : Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. [in Ukrainian].

18. Khokhlina, O. P., Didukh, M. M, & Horbenko, S. L. (2024). *Zahalna psykholohiia [General psychology]* : navch. posib. Kyiv: NAU. [in Ukrainian].

19. Khokhlina, O. P. (2025). Psykhotekhnolohiia rozvytku zhyttiestiikosti vymusheno peremishchenykh osib zasobamy roboty zi smyslom zhyttia [The psychotechnology of developing resilience in forcibly displaced persons by working with the sense of life]. Ya.M. Omelchenko (Red.). *Psykhotekhnolohii dopomohy vymusheno peremishchenym osobamu podolanni psykhotravmivnoho vplyvu voiennoho ta postvoiennoho chasu: metod. posib.* (s. 19-59; 287). Kyiv: Vydavnychyi Dim «Slovo». https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747689/ [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 2.04.2026

Прорецензовано 28.04.26

Схвалено до друку 14.05.2026

УДК: 376.018.3-056

Володимир Шевченко,
доктор педагогіних наук,
професор кафедри сурдопедагогіки
та сурдопсихології імені М.Д. Ярмаченка,
факультету спеціальної та інклюзивної освіти
ORCID iD: 0000-0003-0119-3206
shevchenko_volodumur@ukr.net

Volodymyr Shevchenko,

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).